

Bicskei Zoltán

Alföldi szemmel*

■ Sosem véletlen, hogy mikor bukkan föl újra egy-egy életmű. Az alkotó távozása után szükséges a jótékony, nem túl hosszú feledés, hallgatás. Hogy azután fényesebben, sallangmentesebben bukkanjon föl a lényeg.

A korai, ötvenes években készült tanulmányrajzokat nézve talán nem is látszik, mekkora munka és küzdelem volt, mire a Berki Violában rejlő Kép teljes mivoltában megjelent, mert – ha csírájában is – már akkor érezhető volt nála egyfajta sajátos kézjegy. Többek ezek a szénrajzok, mint tanulmányrajzok, gondoljunk csak Csontváry és Tóth Menyhért hasonló szénrajzaira. Fontos lenne egyszer egy tanácskozást – s hozzá nagy, összefoglaló kiállítást – szervezni a magyar szénrajznak, azért is, mert világszintű, és azért is, mert minden mai fölfordulás ellenére ez a képzőművészet egyik ős- és alapműfaja. Berki Viola szénrajzait én nem tanulmányoknak, hanem pontos sorslenyomatoknak tartom. A későbbi időszakhoz képest, tőle talán szokatlanul kemény megfogalmazásban, mert az élesedő szem itt még a fiatalság könnyörtelenségével látta. Visszatekintve az életműre, megfigyelhető, hogy a festőnő eszköztára lassan gazdagodott, de mindig a közvetlen látvány belső élménye mentén, alkotója érzékenységén átszűrve. Berki Violánál másokhoz képest talán tovább tartott ez a készülődés, de ismerve a rendkívül gazdag kiteljesedést, ezen a hosszú érlelésen nem csodálkozhatunk. A részletekben edződve készült az Egészre, ami rejtőzködve ugyan, de a kezdetektől ott volt, hiszen egy művésznél, csakúgy, mint minden emberi életnél, a bennünk élő Imaginációtól függ minden. Egy képzőművésznél pedig kifejezetten.

A kiállításmegnyitón említettem, hogy minden művész hitelességének fokmérője a sajátos kézjegy, mert azt minden istenadta alkotó a saját sorsából párologja. (A muzikusoknál ez a sajátos, hangszerekben kibomló tónus.) Berki Violánál ez a kézjegy szervesen, együtt alakult a felület, a textúra – azaz az érzet/érzelem – kimunkálásával. Ami egy egységes és sajátos színvilágon keresztül su-

Meditáció
1991

gázik felénk. Rendkívüli kifinomultságán, árnyaltságán érződik, hogy a tudattalan világot egybefűző színpalettát egy kifinomult női ösztön bontakoztatta ki, nem pedig egy tudós elme.

Itt álljunk meg egy pillanatra, és lépünk egy kicsit hátrébb.

Leegyszerűsítve, képletesen úgy szokták mondani, hogy Bartók volt az, aki a zongora fehér billentyűit ki-egyenlítette a fekete billentyűkkel. Más szóval: egy kifejezetten az újkori európai szemléletmódot képviselő hangszert megnyitott a világ számára. Nem véletlen, hogy például az öntudatos, korához felnőtt fekete jazz jeles muzikusai szinte kivétel nélkül mind Bartókra hivatkoznak. A mai napig. Mint minden igazi zeneköltő, úgy Bartók is az improvizativitással elérhető zenei ősméhből formálta muzsikáját, amit nála szintén éreztek és szeret-

tek a feketék. De véleményem szerint van még egy – eddig sosem tárgyalt – lényegi dolog is Bartóknál. Bartók volt az első az újkori Európában, aki a zenében a hangszínt szerkezeti tartópillérré merte és tudta tenni. Ázsi-ai zenékben ennek évezredek óta kidolgozott helye van – gondoljunk csak az indiai, a kínai vagy bali stb. zenés színházakra, táncokra, de a külsőségekbe, mindinkább struktúrákba merevedő európai komponált muzsikából a hangszín mint megtartó elem kiszorult. Bartók kétzongorás, ütőhangszeres szonátájának és versenyművé-

Térjtek meg!
1989

nek – a nagyformában! – egyaránt fontos tartópillérei az ütősök hangszínei, illetve e hangszínek egészen kozmikus feszültsége. A zenében a hangszín a térnek megfelelő elem, a teresség hangja léte. A bennünk is élő időtlen téré mindenekelőtt. Azaz a zenei „térélmény” a létezéssel való viszonyulásunkat tükrözi. Bartók ezeket a zongoráján tartott kis pálcikákkal kísérletezte ki, gyermeki kíváncsisággal és közvetlenséggel. Ismét ugorjunk vissza képzőművészetéhez, annak is a tér-jelenségéhez. Amilyen fontos a hangszín tartománya a zenében, ugyanilyen lé-

Életfa, 1973

nyeges elem a magyar és minden más hagyományelvű képi látásmódban az idegenkedés a külsődleges, fizikailag mért tértől. A magyar képzőművészet legjobbjai – hál’ Istennek – nem vették magukra az európai reneszánsz óta eluralkodó anyagelvű szemléletet – és a teret nem méricskélő, számoló, letapogató módon élték, éltek, éltetik, hanem egy egyedi, szeretetteljes módon, magukhoz ölelik. Ekként elfogadva a kép sík jellegét, és egyúttal a látható világ sokféleségét, eltérő jellegét. Más szóval: ez a láthatatlan áthidalása a látható eszköztárával. Aminek a Hagományban sokféle, sokszínű kibontakozását láthattuk az elmúlt több tízezer év során. Ma ehhez a szerves, élő magatartáshoz elengedhetetlen eszköz a személyes kézjegy. A teljes egészében magunkra vett Sors. A képzőművészetben a képi két dimenziót elfogadó és abban szerves tevényként élő mellérendelt világ ugyanakkor maga a *szeretet* világa. Ezért, ellentétben a teret (a Létet) maga alá gyűrni szándékozó, szerkesztéssel élő nyugatias megközelítéssel, a teljes kompozíció a Hagományban élő alkotóknál mindig szerves léptékű. Például Bartóknál ezért cseng egybe minden a természet aranymetszetével, Fibonacci számsorával stb. Ezért oly más és nehezen leírható korunk emberének a (lelkével) pásztázva író Csontváry-kép, vagy esetünkben, itt a falakon, a kép hófehér fészket *lelkesen* teleszóró, tele-szülő Berki Viola-alkotások.

Mielőtt a Berki Viola-képek színeiről, formáiról, alakjairól – valójában a témavilágáról – mondanánk valamit, nézzünk meg pár olyan mozgóképes részletet, ahol szintén ezzel a szemlélettel élnek. Segít eligazodni.

(Örmény és grúz filmrészleteket látunk Paradzsanov és Sengelaja alkotásaiból, amelyek európai szemmel mozgó ikonoknak, szötteknek, domborműveknek tűnnek.)

Számomra a legtökéletesebbek Berki Viola ’80-as évek-

beli munkái. Ekkorra teljes mivoltában kibomlott belőle a fokozatosan fölismert, de valójában benne mindig is készen élő óriás kép-tár. Az Imagináció. Mi az a láthatatlan, amit Berki Viola képein át láthatunk? Mi az a formákban megjelenő értelem, mögöttes sugallat, amit csak általa látni? Közhely, de elsősorban a Szépség, Berki Violas rezgésben. A *Magyar Művészet* legutóbbi számában Buji Ferenc idézte ezt a

bölcséletet: „A teremtett dolgok szépsége a láthatatlan bölcsesség képmása.” Imitatio Dei.

A szabadság Berki Violánál nemcsak azt jelentette, hogy nem félt a külső látványt magához a vászonhoz, papírhoz ölelve, szívéhez szorítva újjászülni, de nem félt a manapság irodalminak vagy történelminek mondott témákat mesélni, továbbköltölni, netán mitikus motívumokat használni. Mindezt átéléssel, ezért a lényeghez hűen alakította, költői képzelettel öltöztette, fürtös rendben sorjázta. A világot öltöztető nő bizonyosságával szötte ornamenseit, fűzte motívumait. Időtlen alakzatok, ősfigurák vándoroltak nála hippiöltözetben, koldusgúnyákban vagy bohócjelmezben. Mondom, vándoroltak, noha képein minden alak, lett légyen az ember, állat vagy növény, valójában merev. Festett lényei mindenkor mozdulatlanságot sugallnak, ezért szoborszerűek, és a domborművek, szöttesek világát idézik. Hűség mindez: a kép, az ikon időtlen mozdulatlanságához, valódi „anyagszerűségéhez”. A Szépség nála mindig bőség – egy óriási mesevilág –, mert a Teremtő nagy meséje rajzolódik ki előttünk. Sorjázhathatnám a honi rokon szellemeket Csontvárytól, Szabó Vladimiron, Gross Arnoldon, Gyulai Líviuszon, Somogyi Győzőn stb. át a sumér domborművekig, a kazah szőnyegekén keresztül az arab és indiai miniatűrökig, egészen a tolték szobrokig. Kiemelten – gerincében – az európai kora középkor ragyogó faliképvilágával. Színvilága is ilyen gazdag, tarkasága ellenére is pasztell-érzetű, fátyolosan rejtőzködő, misztikus érzetű. Annak sugallata, hogy a világ mindig jó, és csak ez az Egy van, ha ezernyi témában, változó sugallatban is. Nála mindig egyöntetűen, ami csakis egy természetes hittel élő lény munkája lehet. Jómagam nem tudnám pontosabban meghatározni, ehhez igazából költészet kellene. Nem véletlen, hogy annyi költő verselt róla.

Végignézve a kiállítást, mellbevágó ez az áradás és bőség. A modernitás kiokumlált/belterjesen affektált/pszichésen terhelt szűkös világával szemben ez egy valódi fészkes világ. Egy Boldogok országát, a bennünk élő el nem rontott világ ösképét mutatja föl ez a kis asszonyka, miközben a mai elrontott világ visszfényét egy percig sem tagadja le. Egyedülálló, hihetetlen harmónia egy bestiális korban. Noha még a Poklot is lefesti, e képek mindig erőt sugároznak, éltetnek. Mosolyt és könnyet egyaránt előcsal. Ha elé állunk melegít, gyógyít.

Bármilyen furcsa, földgömbnyi világot festő életmű a Berkié, ez is az alföldi Hely Szellemének szülötte. Az ég és föld ezen a Helyen szembetűnő, élesen kettévágott dualitása megszülte, az Alföld szegényesnek tűnő terepén egy világnyi összegzés történt. Berki Viola bekötötte a sík óriás fészkébe a glóbusz megannyi kincsét, látszólag hatalmas távolságokat átívelve, csakúgy, mint a másik két nagy összegző: Hamvas és Várkonyi. Ezért nagy a Berki-téma, és sok mindent fog még előcsalni, magához vonzani, mielőtt életünk részévé válna.

Nem állom meg, hogy ne említsem: ott van Halason a párja, a felfedezésre váró Diószegi Balázs, a legkifejezettebben „alföldi festészet” legfontosabb alkotója! Őt se felejtjük el!

JEGYZET

* Elhangzott a Pesti Vigadóban, 2018. április 12-én, a Berki Viola-tanácskozáson.

Tündér Ilona, 1988

